גילה ירון

אוליביה מסייאן – הגיגים מתוך יומן אישי

כאמן מבצע הגעתי אל המוסיקה של מסייאן והעמקתי את הקשר והזיקה אליה בהזדמנויות שנקרו בדרכי המקצועית לבצעה. מלכתחילה, לא היה זה לימוד פורמלי ואף לא בהכרח עניין מיוחד בעולמו הרוחני של מסייאן. הלימוד המעמיק והעניין הספציפי באו לימים, כאשר חשתי משיכה חזקה אל האלמנטים המוסיקליים, הווקליים, הרגשיים והחוויתיים שביצירות.

לפני כ-20 שנה הזדמן לי להשתתף עם תזמורת רשות השידור בביצוע יצירתו של אוליביה מסייאן **שלוש תפילות קטנות** לפסנתר, לתזמורת ולמקהלת נשים. המקהלה הורכבה מ-18 זמרות בעלות יכולת קולית ומוסיקלית מתאימה, שנאספו ממקהלות שונות בארץ. מפגש ראשון זה עם המוסיקה של מסייאן אני מעזה, במבט לאחור, לכנות 'הלם'. חסרתי אז כל הכנה מוקדמת וחויית ההיכרות עם הסגנון האישי הייחודי של מסייאן נחרטה בי עמוקות. מעניין כי בזמן ההוא הרשימו אותי במיוחד המקצבים הבלתי סימטריים ולאו דווקא המצלולים ההרמוניים האופייניים.

בשנת 1977, אם אינני טועה, פנה אליי הפסנתרן בוריס ברמן, עורך סדרת הקונצרטים "ממד מוסיקלי", וביקש שאשיר בתכניתו שלושה שירים מתוך המחזור **שירים למי** (POEMES POUR MI). אמנם נאלצתי, לבסוף, לבטל אז את השתתפותי, אך סייעתי בלימוד החומר לזמרת, שביצעה את השירים במקומי. שוב נתקלתי במקצבים המסייאניים, במרווחים ובתבניות המלודיות, שנדמה היה לי כי אני מכירה כבר. לאפיזודה הבטלה, לכאורה, בחיי המקצועיים היה המשך: בשנת 1984 פנו אליי מתזמורת רשות השידור בבקשה שאשתתף בביצוע אותו מחזור שירים בשלמותו – והפעם בגרסה לתזמורת. מסייאן בא אז לישראל כדי לקבל את פרס וולף והתזמורת ייחדה קונצרט ליצירותיו. אני זוכרת היטב את הפנייה הטלפונית וגם את ה"גמגום" שלי בהיענות. ידעתי מה נדרש ממני ומה מצפים ממני. באמביציה, השמורה לאמנים מבצעים, אמביציה מהולה ביראה, הלכתי לקראת הדבר.

את תשעת השירים שבמחזור הקדיש מסייאן לאשתו הראשונה, שכינה בשם החיבה "מי". השירים דנים באספקטים המקודשים של נישואים ובמה שמשתמע מהם, במובן הרוחני, לגבי הבעל. יש ביניהם רכים ופיוטיים, ויש גדולים, כמעט דרמטיים ווירטואוזיים למדי. שוב מצאתי בהם את המקצבים המיוחדים, שלמדתי לאהוב, את התבניות המלודיות האופייניות ואת האוניסוני של פסנתר וקול, העושים את המלודיות לנקיות כל-כך, שקופות וחודרניות. יש בשירים ביטויי אהבה מהולים בשמחה, כפי שאופייני לאדם דתי המודה לבוראו.

בדחילו ורחימו הגעתי לחזרה הראשונה. ידעתי, שהמלחין נוכח ושהמנצח, דיויד רוברטסון, הוא בחור צעיר, הממלא את מקומו של מנצח מנוסה שהשתתפותו נתבטלה. התחלנו בעבודה ומיד עם סיום המשפט הראשון, שהוא מעין רצ'יטטיב גרגוריאני, "קפץ" מסייאן ממושבו וביקש ממני להגיש את המשפט בארטיקולציה ברורה יותר, בביטוי והגייה משופרים. עשיתי, כמובן, כמיטבי וקיוויתי לספק את רצונו של המאסטרו ולמלא את כוונותיו. בלבי חשבתי על מה שעוד מצפה לי

באותה חזרה... מסייאן לא הסתיר את שביעות רצונו השלמה מן האופן המתוקן, ששרתי בו את המשפט, ומאותו רגע ואילך, הגיב מתוך ריכוז מלא וקשב רב בהתפעלות, במחמאות, בחיזוקים ובהבעת שמחה. לתמיכה רבה זכיתי גם מן המנצח המוכשר. עם תום חזרת התזמורת הציע-ביקש מסייאן כי נעבוד שנינו לבד – הוא ליד הפסנתר ואני – ונלבן עוד פרטי ביצוע מסוימים. בלבי שררה חגיגה של ממש. חיכיתי למוצא פיו וקיוויתי לעוד רעיונות; אולם, כל אלה "הצטמצמו" והיו להשראה גדולה ומיוחדת במינה, שאצל המלחין בנגינתו האותנטית, עד שלמילים, להסברים ולניתוחים לא היה עוד מקום וכנראה שאף לא היה בהם צורך.

כמו שקורה לעתים קרובות, דבר גורר דבר ואירועים נשזרים זה בזה. תוך כדי העבודה סיפר לי רוברטסון על יצירה אחרת של מסייאן, **הראווי** (HARAWI), שלא ידעתי על קיומה, והמליץ שאלמד אותה. מתוך סקרנות הזמנתי תיכף את התווים. מסייאן בעצמו העיר אז שעליי ללמוד גם את תפקיד המלאך באופרה שלו **פרנציסקוס הקדוש מאסיזי**, כיוון שלדעתו אני מתאימה לכך.

כעבור זמן מה פנה אליי אמרגנו של מסייאן על פי המלצתו של המלחין בעצמו וביקש שאשיר את **הארווי** בליווי איבון לוריו, אשתו של מסייאן, בפסנתר, במסגרת קונצרטי "מחווה לאוליביה מסייאן" שייערכו בפסטיבל בינלאומי בברשיה – ברגמו שבאיטליה. היה עליי אפוא רק "לשלוף" את התווים שכבר היו ברשותי מן הארון וללמוד את היצירה. אלא שהדבר לא היה פשוט כלל ועיקר.

המדובר ביצירה מונומנטלית (משכה שעה תמימה), קשה ומיוחדת – אוסף של 12 שירים, המבוססים על תרבות האינדיאנים שבפרו. כותרתה המלאה: **הארווי – שירת אהבה ומוות**, ולפי מסייאן זאת מהדורה דרום-אמריקנית של אהבת טריסטן ואיזולדה, אהבה המתממשת רק לאחר מות הנאהבים. יצירה נפלאה זאת תובעת יכולת קולית-טכנית גבוהה, יכולת ביטוי, יכולת גיוון, שמיעה טובה וכוח פיסי. בלימוד התפקיד נעזרתי רבות ברות מנזה ז"ל.

כדי לנסות להבין טוב יותר את הטקסטים והרעיונות, שהיו זרים לי מלכתחילה, ניסיתי להתמודד עם תרגום השירים לעברית. עולמו הרוחני של מסייאן מיוחד ועשיר ביותר. אלמנטים כמו גרמי שמיים, איתני הטבע, ציפורים, צבעים והקשר שלהם לצלילים, יסודות מתימטיים שבבסיס מקצביו, תרבויות שונות שחקר, אדיקותו העמוקה לנצרות – כולם באים לידי ביטוי ביצירה והם מרגשים, מסקרנים ומותירים אותי נפעמת, מלאת פליאה, כילדה שאינה מבינה דבר. את מילות השירים, שחיבר מסייאן בעצמו, תרגמתי כך, שגם בשפה מוכרת וידועה הן נשארות סתומות משהו, והדבר מעיד, אולי, על רמתו הטובה של התרגום...

הקונצרט באיטליה תוכנן להיות ביוני 1985. בחודש אפריל שלפניו זכיתי לחוייה מיוחדת: הורשיתי לבוא לביתו של מסייאן ולערוך בהדרכתו שתי חזרות עם אשתו. באותה הזדמנות קיבלתי הבהרות לאלמנטים שונים בשירים, כמו הברות מסוימות שבטקסט ומשמעותן, דרכי ביטוי שהמלחין רצה בהן אי פה ואי שם, תמונות שהיו מקור השראה לשירים מסוימים ועוד. הכול היה מרגש ומרטיט. החזרות הסתיימו בחיטוט בארון שמלות ההופעה של הגברת לוריו, כדי לתאם את התלבושת...

את מחזור השירים **הארווי** הזדמן לי, לשמחתי, לשיר פעמים אחדות. בקונצרטים באקדמיה למוסיקה ע"ש רובין בירושלים ובאוניברסיטה העברית שעל הר הצופים ליווה אותי אלן שטרנפלד, פסנתרן מצוין ועמית. בדצמבר 1988 ביצענו את היצירה שוב והפעם בשידור רדיו חי לציון יום הולדתו ה-80 של המלחין. בהזדמנות אחרת הקלטתי את היצירה עבור תחנת השידור של חבל הסאר שבגרמניה.

בפסטיבל שבאיטליה נזדמן לי להכיר את הגברת אלמוט רוסלר מגרמניה. אמנית דגולה זאת הייתה תלמידתו לעוגב של מסייאן והופיעה, כמוני, במסגרת אותם קונצרטי המחווה. היכרות זאת קירבה אותי עוד יותר אל מסייאן. באמצעות הגברת רוסלר ושיחותיי עמה מצאתי דרך עקיפה אל האיש ויצירתו. אלמוט רוסלר, ארגנה במשך שנים רבות את "ימי אוליביה מסייאן" בדיסלדורף. במסגרתם בוצעו רבות מיצירותיו וכן נערכו סמפוזיונים וראיונות עם המלחין ועם מוסיקאים אחרים. את הראיונות עם המלחין ואת ההרצאות, שנשא מסייאן בכנסים אלה, קיבצה הגברת רוסלר בספר. קראתי בו בשקיקה. הכמעט-נאיוויות, ההתלהבות והדרך הנחרצת והמובנת מאליה, שמסייאן מביע בה את רעיונותיו ודיעותיו על עולם ומלואו, השקפותיו על האלוהות, הצבע והאור – הכול גורם לי התפעמות ומרגש אותי, גם אם, לפעמים, איני מבינה את הדברים על בוריים.

בדיסלדורף שמעתי שוב את **הרביעייה לקץ הימים** והתוודעתי לעוד יצירות. בתל-אביב חוויתי את הסמפוניה הענקית **טורנגלילה** בנגינת התזמורת הפילהרמונית הישראלית ובניצוח זובין מהטה. בכל הזדמנות הרגשתי איך אני "מתחברת" אל מוסיקה זאת יותר ויותר. למדתי להשלים עם הסבלנות הפנימית האמתית, הנדרשת לקטעים האיטיים שביצירות; התוודעתי לצלילים השוהים האינסופיים כמעט ומלאי התוכן; היכרתי את המדיטטיביות שבהאזנה לתבניות החוזרות ונשנות ולמרווחים החודרניים. קשה להסביר ואפשר רק לחזור ולומר, שלדידי אין לסוג חוייה זה אח ורע.

בדרכי המקצועית המשכתי ולמדתי רפרטואר חדש ובתוכו **שלוש נעימות** (TROIS MELODIES) של מסייאן – שירים קצרים שכתב בהיותו בגיל 28 וניכר בהם כבר סגנונו. זיקתו אל הדת, אל הטבע ואל הקשרים שביניהם ברורה. במסגרת ימי המוסיקה הקאמרית בגליל העליון ביצעתי את **LA MORT DU NOMBRE**, קנטטה קצרה לסופרן, לטנור, לכינור ולפסנתר. יצירה זאת כמוה כדו-שיח בין שתי נשמות שמסריו רמים.

השנה התברר לי, כי מכל יצירותיו הווקליות של מסייאן נותר רק עוד מחזור אחד בן שישה שירים, **שירי אדמה ושמיים** (CHANTS DE TERRE ET DE CIEL), שלא ביצעתי עדיין. הרגשתי שעליי להשלים את המפעל שלי-עצמי. ואכן, השקעתי את המאמץ הנחוץ, למדתי את המחזור והקלטתי אותו עבור "קול ישראל" עם הפסנתרנית נטליה אשכנזי, שעלתה לא מכבר לישראל מקייב.

התשתית שנבנתה אצלי במשך השנים תוך עיסוק במוסיקה של מסייאן – הן כמבצעת והן כמאזינה – עיצבה פרספקטיבה חדשה לאופן הלימוד הפעם. לא שרר עוד אותו הלם, אותן תהיות והריגוש הכמעט ילדותי. הפעם יכולתי לטפל טיפול בוגר בסוג חומר מוכר לי ומתוך תחושת מומחיות.

גם בעקבות ניסיון זה אני יכולה להעיד, כי למרות שסגנונו של מסייאן חדיש והמצלולים בו שייכים בהחלט לזמננו, כתיבתו מאפשרת זמרה נוחה. קל לשיר את המוסיקה שלו והיא אינה דורשת מן הקול מאמצים הגורמים לו נזק (כפי שקורה לעתים כה רבות במוסיקה החדשה). אפילו ליווי מסיבי ועמוס מאפשר לזמר להישמע בנוחות. אלה גם פני הדברים בנוגע לטקסט: הגייתו קלה. נוסף לתוכן העשיר, יש בכך, כמובן, יתרונות גדולים ביותר.

יש בי סיפוק רב מכך שהצלחתי לכלול ברפרטואר שלי את כל יצירותיו הווקליות של מסייאן. במוסיקה שלו בכלל, ובמוסיקה זאת שלו בפרט, מצאתי משהו "שלי". אפשר שמקורה המיסטי של התחושה נעוץ בעובדה שאוליביה מסייאן ואנוכי נולדנו באותו תאריך...

לסיום: זכיתי הקיץ לחוות בזלצבורג את האופרה של מסייאן. בכבלי קסם נמצאתי נמשכת לשם: כמעט באובססיביות קראתי על היצירה, האזנתי פעמים אחדות להקלטה שלה, תרגמתי את דבריו של המלחין אודותיה... נסעתי לזלצבורג וצעדתי בחגיגיות לתוך האולם, שהפך מבחינתי, לצורך העניין, להיכל קודש. נראה שמסייאן כינס ביצירה אדירה זאת את כל מה שהיה לו לומר תוך הזדהות מלאה עם פרנציסקוס הקדוש מאסיזי. כיצירת מופת כשלעצמה שיבץ מסייאן בתמונה השישית, דרשת פרנציסקוס אל הציפורים, את כל קולות הציפורים שאסף ורשם בחייו. פרק מרשים, קולני ומרתק זה נמשך 45 דקות ללא כל הרפייה והפוגה. גם האור והצבע באים כאן לידי ביטוי בדרך חדשנית ומהממת. את גודל החוייה ממש קשה לתאר במילים. זה היה שיא לקשר נפשי-רגשי אמיץ אל מלחין גדול שהלך לעולמו.

זמרת הסופרן גילה ירון היא כיום מן המבוקשות שבזמרי ישראל. היא נולדה בתל-אביב, למדה זמרה עם הדה טורק-ברנשטיין, גינטר רייך, ג'ורג' לונדון ואליזבת שווארצקופף. מזה כמה שנים מלמדת גבי ירון כיתת חינוך לזמרה באקדמיה למוסיקה ולמחול ע"ש רובין, ירושלים.